

B a l a i P é t e r

A püspöki hatalom megfellebbezhetetlen uralma ellen pártot ütött Szilvás-Ujfalvi Imre bihari esperes ügyében 1610 november 7-én Váradon tartott zsinaton, amely a vádlottat engedelmességet fogadó kötelezvény aláírására ítélte, az erdélyiek részéről a legtekintélyesebb papok, miként Tasnádi Veres Mihály püspök, Traszki másképpen Maróti Lukács kolozsvári pap és kalotaszegi esperes, továbbá Balai Péter gyalui lelkipásztor és még néhányan voltak jelen.¹⁾ Nagyon valószínű, hogy Balai ha nem is volt részese a wittenbergi felfogást: az urvacsoránál Krisztus testének valóságos jelenlétét tagadó 25 magyarországi diák együttes megmozdulásának, hitvallásának alaptételei következtében velük mégis egyetértett s ezért megelégedve az ekkor elterjedt kálvini orthodoxiával, aligha vallott ennél is szabadabb elveket. Minthogy pedig rangadó ekklezsiában viselt papi hivatalt s amellet az erdélyi lelkipásztori testületnek a váradi zsinatra kijelölt egyik képviselője lévén, valószínű, hogy külső országokat járt, tanult férfi volt, aki Molnár Alberttel netalán még diákkorától lehetett ismeretségben.

Ugyancsak őreá vonatkozó másik feljegyzést a kolozsvári sáfárpolgárok 1613 évi október 26-i számadási tétele őrizett meg. E szerint: "Az fejedele[m] petsetit találta volt megh Gialaj Peter Pap, váltottuk meg fl. 1 den. 54."²⁾ Ez a fejedelem pedig csakis Báthori Gábor lehetett, akiről a krónikairó Segesvári Bálint azt jegyezte fel, hogy "1613.3.oct. éjjel az Báthori Gábor tábora, az ki hová látott menni, mind eloszla, az fejedelem ő maga Váradra ment." Toldalagi Mihály évkönyvében pedig azt olvassuk,

1) Lampe Fr. A.: Historia Ecclesiae Ref. in Hung. et Transsylv. Utrecht, 1728. 337. - Bod Péter: Smirnai Szent Polikárpus. (É.n. h.n.) 59-60.

2) Sáfár 1613: 14.

hogy "Báthory Gábor mind hadastól Kolozsvár felé futa...Az idő alatt mindenütt utána levén az tatárok...erősen ostromolván az tábort...Báthory Gábor is azon éjjel mivel az kolosvári polgárok be nem bocsáták, minden hadastól elfuta."³⁾ Ez az utolsó utja tehát Gyalun vezetett keresztül, itt vesztette el a fontos állami tulajdont képező pecsétnyomót. Az ezt megtaláló pap föltétlenül azonos a három esztendővel korábban jelentkezett Balai Péter prédikátorral.

Balai gyalui szolgálatának kezdetét Báthori Gábor fejedelem-sége idejénél nem gondolom korábbra tehetőnek. Hiszen az 1597-ben visszaállított erdélyi katolikus püspökség székhelyét Náprágyi Demeter püspök éppen új uradalma középpontjába: Gyaluba helyezte. Náprágyinak 1600-ban történt elmenekülése után Mihály vajda kívánta magának e várat, majd Báthori Zsigmond állhatatlan országlása következtében egymást követő támadásoknak és elfoglalásoknak volt kitéve, mignem a kiállott sok viszontagság után Rákóczi Zsigmond fejedelem Sennyei Pongrácnak adományozta. Sennyei azonban katolikus volt s ezért aligha gondolhatunk arra, hogy éppen az ő idejében szervezkedhetett volna újra e nagyon megtépázott egyházköz-ség. Az időközben főgenerálisságra emelkedett Sennyeit a Kendi-féle összeesküvésben való részvételéért az 1610 március 25-i besztercei országgyűlés fej- és jószágvesztésre ítélte s bár életét sikerült megmentenie, Gyalu várát és uradalmát fejedelmi parancs-ra ugyanennek az évnek április 4-én elfoglalták a kolozsváriak.⁴⁾

Az egykor Gyaluban szolgált Tasnádi Veres Mihály kálvinista püspök befolyására Báthori Gábor fejedelem 1609-ben újra teremtette a szomszédos kolozsvári egyházközségeket.⁵⁾ E példa arra figyelmeztet, hogy Gyalu városának lelki életéről sem feledkezhetett meg. Balait tehát valószínűleg Sennyei birtoklása után, vagyis rövidesen az 1610. év márciusát követő időben rendelte ide Tasná-

3) Segesvári Bálint krónikája. ETA. IV. 181. - Toldalagi Mihály évkönyve 1613-35. TT. 1881: 2.

4) Hidvégi Mikó Ferenc historiája. (Mon.Hung.Hist. Irók:VII.köt. - Erdély öröksége. Bp. 1942. III. 128-30.) - Jakó Zsigmond: A gyalui vártartomány urbáriumai. Kolozsvár, 1944. XIV, XVIII, 434.

5) Harepei J.: A kolozsvári ref. egyházközs. megszervezése. (Kézirat.)

di püspök. Nem volt könnyű a feladat, ami itt reá várakozott, de a bizonyosan értékes lelkipásztornak mégis csak hamarosan sikerülhetett egyházközségét újra szerveznie. Az uradalom új tulajdonosa, Kamuthi Farkas, Torda vármegye főispánja, Udvarhelyszék kapitánya, a székelyek generálisa, 1611-ben kapta fejedelmi adományul Gyalut. Ő azután a másoknak elzálogosított egyes birtokrészeket is rendre visszaváltotta,⁶⁾ ezzel most már magát az uradalom székelyét is mind jobban erősítette s így e városka lakossága jobb anyagi helyzetbe kerülván, lelki szükségletét is nyugodtabban elégithette ki.

Az 1648 körül készült összeírás a Kamuthi tulajdonában volt gyalui vár 1616-beli tartozékaiul sorolja fel: Oppidum Gyalu, Possessiones integra: Hév-Szamos, Hideg-Szamos, Szász-Fenes, Sólyomtelke, Kőrösfő, Bogártelke, Monostor; Portiones: Mákó, Burjános-Buda, Kőtelesmező, Diós. Ezek most oda nem biratnak, az urnál 8 Nagyságánál ezzel több: Jegenyse, Bogártelke, Kajántó, Tiburcz Monostorhoz tartozó birtokrész.⁷⁾

Nem sokkal előbbi, vagyis a gyalui várnak 1605 évi leltárában fel van jegyezve, hogy a "kápolna" benn van a vár belsejében.⁸⁾ Valószínű, hogy a "Kamuthiak birtoklása után ez is református istentisztelet színhelye lett.

Szenczi Molnár Albert naplója szerint gyulafehérvári utjából történt visszatérében, Kolozsvárt elhagyva, 1615 március 1-én (az új időszámítás szerint: 11-én) ezt az újra éledt egyházközséget látogatta meg, emlékezetül hagyván; "mentem Gyalura, Kamuti Farkas szép várába".⁹⁾ Innen azután a Kapus-patak mentén Kőrösfőn, majd Bánffihunyadon keresztül a Sebeskőrös folyását követve, a Királyhágón átkelve hagyta el Erdélyt.

Balai Péter papról tovább mit sem tudunk, csak sejthető, hogy fia volt az a két papfiu Balai P., akik közül az idősebb: Mihály, Bethlen Gábor kiválasztottja képpen 1620 július 28 óta Heidelbergben, 1621 október 20 óta pedig Wittenbergben diákoskodott,¹⁰⁾ majd

6) Jakó. XVIII-XIX; 29.1.

7) Barabás Samu: Régi várak összeírása. TT. 1881: 199.

8) Jakó. 421.

9) Dézsi L.: Szenczi Molnár Albert naplója. Bp. 1898. 68.

10) Lampe 356. - SpFüz. 1862: 563. - Asztalos Miklós: A wittenbergi egyetem magyarországi hallgatóinak névsora. Bp. 1931. 119.

1624 július 2.körüli időben a fehérvári gimnázium rektora, a másikat pedig: Györgyöt ugyanekkor és 1626 április 18-án említik:¹¹⁾ s mint sárospataki diákok az abauj-megyei Aszalóra vitték rektor-nak.¹²⁾

11) A kolozsvári ref.koll. tulajdonában C. 19. könyvtári jelzéssel megjelölt könyv bejegyzései.

12) Et. 1943: 121.